

VLINDERS IN HET VOORJAAR

door

H.M.A.A. PEETERS

Rijksweg 96, 6267 AH Cadier en Keer

1. Enige dagvlinders; het 'herstel' van een zeldzame soort.

Tijdens de eerste warme voorjaarsdagen in maart kunnen we al verschillende vlindersoorten waarnemen; zo treffen wij de algemene 'voorjaarsbodes' Kleine vos (*Aglais urticae*), Dagpauwoog (*Nymphalis io*) en de gele (♂) of witte (♀) Citroenvlinder *Gonepteryx rhamni* bijna overal aan. Deze fraaie vlinders hebben de hele winter doorgebracht in o.a. schuren en kelders.

Een veel zeldzamer 'overwintelaar' is de iets op de Kleine vos lijkende Grote vos (*Nymphalis polychloros*). Mij viel op dat deze soort de laatste jaren duidelijk weer in aantal aan het toenemen is, waar hij tot voor kort door landbouwvergiften bijna uitgeroeid was. Karakteristiek is zijn min of meer zwevende vlucht, en zijn gewoonte om langs en op bospaden te gaan zonnen of om op modder te gaan zitten drinken.

Met wat geluk kun je deze roodbruine grote soort (de Kleine vos is kleiner en licht oranje) in bossen bij Bemelen, Gronsveld, Cadier en Lanaken (B) in begin april zien vliegen, waarbij het niet aan te raden is deze nog steeds vrij zeldzame soort te vangen. Al mijn waarnemingen beperken zich tot de dagen tussen 6 en 16 april; na deze korte vliegtijd zag ik geen enkel exemplaar meer. Ook in bosgebieden vliegt de zeer snelle, niet zeldzame, Gehakkelde aurelia (*Polygonia c-album*). Deze vlinder is zeer honkvast, vaak zie je hetzelfde exemplaar gedurende vele dagen achter elkaar eenzelfde traject afleggen, vaak een bospad.

Samen met deze soort vliegt de veel algemenere Kleine oranjetip (*Anthocharis cardamines*). De ♂♂ (wit met oranje vleugeltip) zie je dan veel meer dan witte ♀♀, in een verhouding van $\pm 7:1$. Deze soort heeft in tegenstelling tot de vorige, een zwakke vlucht en is weinig schuw.

2. Spanners en uilen.

In minder koude februarinachten vliegen al de 4 cm spannende ♂♂ (de ♀♀ zijn vleugelloos!) van de 'sneeuwspanner' (*Phigalia pedaria*) massaal op licht.

In heidestreken met berken (Lanaken) zie je in april de overdag vliegende spanner *Brephos parthenias*. Deze soort heeft oranje achtervleugels en valt daardoor in de vlucht erg op.

Op de bloeiende wilgenkatjes in maart komen op niet te koude windstille nachten talrijke z.g. 'voorjaars-uilen'; zo ving ik in maart de volgende uilen te Cadier en in de eigen tuin: *Monima gothica*, *M. munda*, *M. stabilis*, *M. incerta*, *M. gracilis*, *M. populi* en *Lithophane semibrunnea*. Alleen de laatste twee zijn zeldzaam, van de overige waren vooral *M. gothica* en *M. stabilis* zeer talrijk op de wilgenkatjes. *L. semibrunnea* ving ik slechts één keer (30-3-'76), net zoals *M. populi* en *M. munda* (5-3-'77). De vrij oude vangdata zijn te verklaren door de ongunstige maartnachten na '77. Veel van deze uilen laten zich bij de geringste storing op de grond vallen.

3. Spinners.

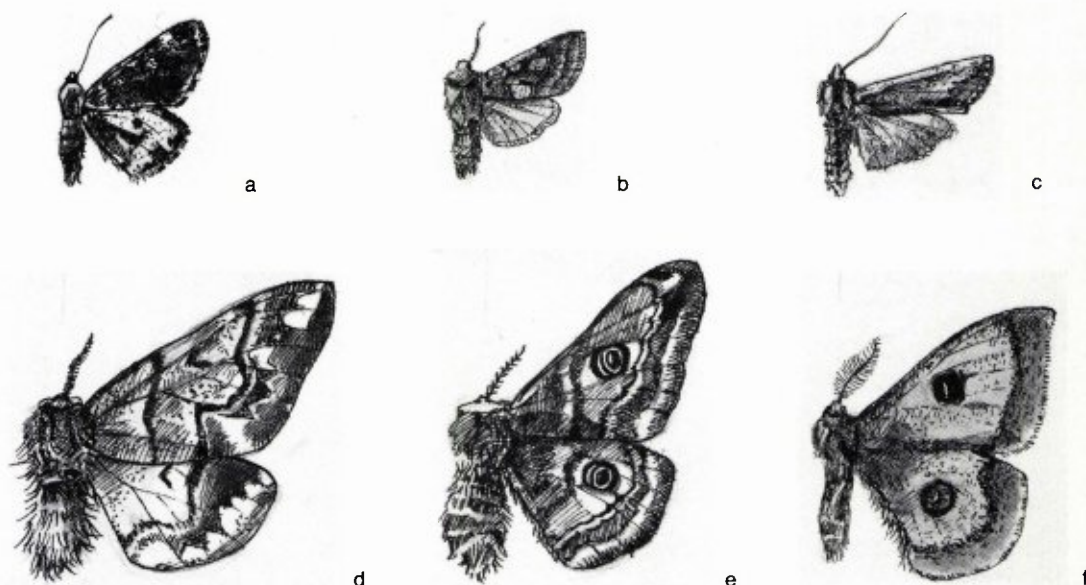
Een grote, bijzonder mooie vlinder, die al vanaf eind maart vliegt, is de op zandgrond met berkenbossen voorkomende *Endromis versicolora*. De 'berkenspinner' behoort tot de Endromidae en is de enige soort van deze familie.

Zowel de caramelleurige ♂♂ als de grotere, tot 8 cm spannende, blekere ♀♀ komen op gunstige nachten op het licht af van straatlantaarns en blijven soms overdag op de lantaarnpaal zitten. Typisch voor 'koude-bestendige' vlinders is de dichte langharige pels en de zwarte chitine-laag van het lijfje, kenmerken die ook de in de bergen vliegende Apollonvlinders vertonen.

De vlinder lijkt wat op de Kleine nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*), die op heidegebieden in de regio (Lanaken, Maasmechelen, Zutendaal enz.) vrij algemeen is.

Een andere spannersoort is de door rooïing van beukenbossen zeldzaam geworden Tau-vlinder (*Agria tau*). Deze soort vliegt evenals de vorige vanaf april en komt alleen in de grote beukenbossen in de regio voor. De okerkleurige, met blauwe ogen gesierde ♂♂ vliegen vooral tussen ± 11.00 uur en 14.00 uur vaak laag over de grond.

Wordt er één opgejaagd, dan gaat deze snel op de

Figuur 1. a, *Brepheos parthenias*; b, *Monima gothica*; c, *Lithophane semibrunnea*; d, *Endromis versicolor* ♀; e, *Saturnia pavonia* ♀; f, *Aglia tau* ♂.

grond zitten, waar hij door zijn uitstekende schutkleur niet meer te ontdekken is.

Om dezelfde reden zijn de grotere (8 cm) ♀♀, die 's morgens tot ± 10.00 uur aan de voet van de beukestammen zitten, zelden of nooit te ontdekken. Sinds 19 april '76 heb ik de soort, op één ex. na in '80, nooit meer gezien, waarschijnlijk vanwege de natte koude lentes sindsdien.

De vlinderstudiegroep, staat open voor aanvul-

lende gegevens; informatie kan uitgewisseld worden en nieuwe leden (of geïnteresseerden) kunnen zich melden bij Carl Felix, Klokbekestraat 114 6216 TS Maastricht; tel. 043 - 33769

Summary

BUTTERFLIES IN SPRING

Several species of butterflies and moths can be observed in early spring. One of these, *Nymphalis polychloros*, used to be quite rare, but seems to be increasing in number.

AANKONDIGING DAGVLINDERPROJEKT EUROPEAN INVERTEBRATE SURVEY

Door een subsidie van het Prins Bernhard Fonds aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland is het mogelijk geworden om onder auspiciën van de Vakgroep Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool te Wageningen en de European Invertebrate Survey te Leiden in de komende drie jaar onderzoek te verrichten naar de verspreiding en het voorkomen van de nederlandse dagvlinders.

Uit de publicaties van B.J. LEMPEKE (1953-1957) is de verspreiding van de dagvlinders tot plus minus 1955 vrij goed bekend. Nadien zijn er echter grote veranderingen opgetreden door een sterke afname van voor vlinders geschikte biotopen. Met name door het verloren gaan van gebieden door ontginning en de intensivering van de landbouw hebben de nederlandse dagvlinderfauna sterk verarmd. Uit een enquête, die door de Commissie voor de Inventarisatie en Natuurbescherming van de Nederlandse Entomologische Vereniging gehouden is onder de nederlandse lepidopterologen en uitgewerkt is door DRS. F. BINK van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Leersum, bleek dat waarschijnlijk 8 soorten van de oorspronkelijk 72 indigene soorten zijn uitgestorven. Veel soorten die eertijds regelmatig werden gesignaleerd, zijn tegenwoordig zeldzaam of zeer zeldzaam geworden. Deze achteruitgang is momenteel nog steeds

gaande. Bescherming en herstel van de dagvlinderfauna vraagt om gerichte maatregelen ten aanzien van bestemming, inrichting en beheer van gebieden. Deze maatregelen moeten gebaseerd zijn op kennis van de huidige status van de dagvlinders en kennis ten aanzien van het biotoop en het beheer daarvan. Deze kennis is momenteel niet of nauwelijks voorhanden of praktisch bruikbaar. Het te verrichten onderzoek hoopt in deze lacune te voorzien.

Binnen het kader van de European Invertebrate Survey is het mogelijk om de informatie over de verspreiding vroeger en nu te verzamelen. Daarnaast kan er ruime aandacht worden besteed aan het verzamelen en verwerken van gegevens die betrekking hebben op het biotoop en het beheer daarvan voor dagvlinders. Natuurbeschermingsinstanties zoals het Staatsbosbeheer, de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en een aantal Provinciale Landschappen hebben zich bereid verklaard medewerking te verlenen aan het project.

Het is de bedoeling om zoveel mogelijk collectiemateriaal te bewerken en zoveel mogelijk gebieden op het voorkomen van dagvlinders te onderzoeken. Verder zal in persoonlijke gesprekken met deskundigen getracht worden zoveel mogelijk andere relevante gegevens bij het onderzoek te betrekken. Bij de uitvoering van de werkzaamheden is de medewerking van vlinderkundigen en andere natuurliefhebbers van essentieel belang. Dit geldt met name voor het veldwerk. Het ligt in de

bedoeling op de zogenaamde uurhokkenbasis van 5 x 5 km (vergelijk SOVON-project Nederlandse broedvogels) te karteren. Hierbij is de komende drie jaar iedere hulp van harte welkom.

Geïnteresseerden in het project worden opgeroepen zich op te geven als medewerker bij Ir. W. Geraedts p/a Vakgroep Natuurbeheer Landbouwhogeschool Wageningen, Ritzema Bosweg 32a, 6703 AZ Wageningen, tel. 08370-84050.

Literatuur

BINK, F.A., 1980. De Nederlandse dagvlinders - verwerking van een enquête in 1978, RIN-rapport 80/5, 1-26.

LEMPKE, B.J. 1953-1957. Catalogus der Nederlandse Makrolepidoptera. Tijdschrift voor Entomologie, 96-100.

Summary

A request is made for help in recording the distribution of butterfly-species in The Netherlands.

STERFTE VAN BUIZERDS (BUTEO BUTEO) BIJ BEMELLEN

door

J. STOFFELS

Grote Straat 69, 6325 FB Berg en Terblijt

Tijdens de landelijk georganiseerde roofvogeltellingen van afgelopen winter kon in de omgeving van Bemelen (Atlasblok 62-21; c.f. ATLAS van de Nederlandse broedvogels, 1980) een opvallende afname van het aantal Buizerds gekonstateerd worden. Leverde de decembertelling in dit 2500 ha grote gebied nog een aantal van 40 exemplaren op, in februari was dit aantal teruggelopen tot 17 à 20 exemplaren. Een afname dus van meer dan 50%. In het qua biotoopindeling vergelijkbare Atlasblok 62-22 (Valkenburg) bedroeg de afname in februari t.o.v. december ca. 25%, zodat alleen al op grond van deze cijfers gekonkludeerd kon worden dat er iets niet klopte. (zie tabel I).

Al gauw werd duidelijk wat er aan schortte: in de periode van 19 januari tot 13 februari 1981 (dus tussen beide tellingen in) werden maar liefst 5 dode Buizerds in de direkte omgeving van Bemelen gevonden. De kans was natuurlijk groot dat het werkelijke dodental hoger zou liggen.

Tabel II geeft aan dat de afname in blok 62-21 het grootst was in het gebied waar de dode Buizerds werden aangetroffen: binnen een straal van 2 km rond Bemelen bedroeg de afname ongeveer 85%. Buiten deze 2 km straal zien we dat de afname redelijke overeenkomt met die in blok 62-22, namelijk $\pm 30\%$. Als we ervan uitgaan dat de normale winterafname in beide blokken ongeveer hetzelfde is, dan zou een afname van 25% op het aantal van 40 stuks een februari-totaal van 30 exemplaren moeten opleveren (in plaats van 17-20). Er ontbreken dus ongeveer 10 Buizerds, waarvan er "slechts" 5 dood zijn teruggevonden. Hiermee is aannemelijk gemaakt dat het werkelijke dodental waarschijnlijk tweemaal zo hoog is als na de vondsten werd verondersteld.

Kontrole van de kadavers door het Centraal Diergeneeskundig Instituut leverde als doodsoorzaak vergiftiging met het landbouwvergif Parathion*) op. Ook een doodgevonden Zwarte kraai bleek door Parathion omgekomen te zijn. Bij de onderzochte Buizerds kon worden vastgesteld dat het gif zich in dermate hoge concentraties in het lichaam bevond dat van opzettelijke vergiftiging sprake moest zijn. Bij één exemplaar werden vergiftige restanten van een duif in maag en darmen aangetroffen. De konklusie is duidelijk: in de omgeving van Bemelen werd vergiftigd aas uitgelegd.

Het is overigens niet de eerste keer dat hier sprake is van opzettelijke vergiftiging. Al sinds 1978 worden in de buurt van Bemelen vergiftigde dieren gevonden. De trieste lijst vermeldt inmiddels 3 honden, een Steenmarter, een Bunzing en 2 Dassen. In de winter van '79/'80 werden de eerste dode Buizerds gevonden en in mei 1980 vond men zelfs binnen één week 5 exemplaren. Samen met de 5 Buizerds van begin dit jaar is het geregistreerde dodental op 12 exemplaren gekomen. Het vermoedelijke dodental zal rond de 20 exemplaren liggen.

Aangezien onze winterbuisers over 't algemeen

* Parathion is een insecticide dat veelvuldig in de landbouw wordt toegepast, met name omdat het in de natuur binnen 3 weken wordt omgezet in onschadelijke stoffen. Het is een sterk en algemeen werkend gif, dat in grote concentraties voor alle diersoorten schadelijk is. Parathion blokkeert nl. een enzym (Cholinesterase) dat een rol speelt bij de prikkeloverdracht in het zenuwstelsel. De blokkade heeft tot gevolg dat spieren, klieren en zenuwen zonder ophouden worden geprikkeld. Dit resulteert in braken, krampen en verlammingssverschijnselen, tot de dood erop volgt (vgl. GIDS voor ziekten en onkruidbestrijding in land- en tuinbouw, 1979; BENNEMA, 1971; HOLUM, 1969).